

SVOD DOBYTKA

„Číslo popisné osm... Jedličková Klára... jedna dojnice...!“

A už ji vede, kráva bučí, voda jí máčí hřbet, rohy má ozdobené praporky, kolem tlustého krku fábory, šlape po všelijakých třapcích, nese mezi zadníma nohama vemeno, které by stačilo pěti dojnicím. Mladičkový bubeník ajznpožácké muziky vykulil oči, škytl: „Vidíte to...? Viděli jste to už někdy?“ Jedličková Klára měla rovněž veliké přední převážení těla. Děšť do ní bušil, stékal jí po krku, lepil se na rozhoupané prsy. Bradavky promačkávaly látku Klářiných šatů zřetelně jako veliké knoflíky k zimníku.

Učitel přivedl do lijáku i děti, tiskly se pod pavlačí školy. Skandovaly:

„Dě-ku-je-me vááám, sou-žko Jed-lič-ko-vááá!“

Sem tam se pootevěřela některá ze zabedněných vrat, ve škvíře se někdo mihl, naslouchal, za tím a oním oknem poskočily oči, zapadly do muškátů.

„Skovajs Alois, číslo popisné jedenáct, čtyři dojnice, jeden kůň, dvě prasnice, dvě jalovice,“ natahoval fujavici a lijákem ruku Picinův hlas. Skovajs – vypadal jako baptista, trochu jako Abe Lincoln – hleděl z vikýře ke kostelu a měl vedle sebe syna. Pozoroval šedý autobus.

„Jednou ho zabiju,“ zajíkl se. Nemohl najít v krku hlasivky. „Kdybych ho nezabil, zabiješ ho ty. Kristepane!“

Ale už i on hnal dobytek ulicí roztroušených diváků. Dával do společného koně, kůň musel mít na hřbetě kšír, syn hnal klackem krávy a jalovice. Skovajsová kopala do prasnic, fňukavě na ně volala huš!

„Jakou vám máme, pantáto, zahrát?“ zahulákal na sedláka úslužně ajznpožácký kapelník. Měl dobrotivou dělnickou tvář.

„Hovno,“ pohrdl celým cirkusem hospodář.

„Ste lidi? Styďte se.“ Odplivl si. Muzikant cítil slinu, která dopadla na zem, ve tváři. Skovajs se na tajrlíky už ani nepodíval. Dělník se otočil k soudruhům.

„Dva kováři,“ žbleptl vyjukaně. Chtěl začít troubit, několik okamžiků nebyl s to fouknout do náustku, pak se konečně trefil, pár taktů vyluzoval kviky, jako by mu při koncertování utahovali kolem krku smyčku.

„Bařina Metoděj, číslo popisné devatenáct, pár koní, tři dojnice, jedna jalovice...“ dával Picin na vědomí další ránu válečným štváčům.

Bařina právě narychlo dojel. Aby státu odvedl prázdná vemená. Bařinová vběhla za chlapcem do chléva. „Už tě volají!“ Od rána se křížovala.

„Neskákej mně tady, neřvi mně tady... nebo tě něčím, himlfiks...!“ Vytahal stračenám struky až do krve a pak šel návsí vyrovnaně a pokrytecky radostně, jako by byl na kolektivizaci čekal celý život. Bařinová se také musí usmívat. „Dívají se, jak se kdo tváří,“ upozornil ženu. Předpokládal, že ani družstvo nemusí znamenat pro šikovného konec světa. I jemu děti skandují poděkování. Bařina podal učiteli, který byl spoluiniciátorem místního přerodu vesnice, ruku.

Picin vytrvale, s chraptivým patosem vítězů, vyštěkával další jména, vždycky to je buďto pár krav, nebo jedna kráva, valach, dvě prasnice. Drobnější lidé se k aktu vysvátkovali. Někteří už jsou velice staří. Zástup čumilů se stále houšť srocoval kolem nízkých baráků JZD. Ti, co se jich svod živého inventáře netýkal, měli z akce psinu.

„Nakulmovals dorotám vocas?“ řehnil se. „Zaplombovals kobyle zuby?“

Picin volal výzvy do mikrofону z kanceláře národního výboru. Aparaturu obsluhují dva vojáci prezenční služby. Kolektivizaci jde na ruku armáda, všechny organizace a složky, celá progresivní veřejnost. Aby stát konečně už nic netáhlo ke dnu.

„Od Bílé hory máme na krku balvan. A teď konečně přišla ta doba...!“ zařadil Picin událost do toku historie.

„Vydechneme a narovnáme si...“ Chtěl říct hřbet, přirovnání se mu vzpříčilo v krku. Dopověděl všeobecně: „svoje vztahy!“

(PROCHÁZKA, J.: *Svatá noc*. Československý spisovatel, Praha 1991, s. 91–93.)

MOŽNÉ OTÁZKY:

Jakou událost přibližuje tento úryvek? Pokuste se ji zasadit do časových souvislostí.

Srovnajte postoj Jedličkové, Skovajse a Bařiny. Jak přistoupili ke společnému ustájení jejich hospodářského zvířectva do nových baráků JZD?

Proč hovoří předseda JZD Picin v souvislosti s ustájením dobytka o Bílé hoře?

Jaké sociální a profesní skupiny v ukázce vystupují? Pokuste se osvětlit jejich „rolí“ v kolektivizačním dramatu.

Odehrálo se ve vašem okolí někdy něco podobného?

LIDSKÁ TRAGÉDIE

„Konvalinka Jan, číslo popisné třicet,“ pokračoval svod, „čtyři koně, osm dojnic, šest prasnic...!“ Konvalinku ohlašoval hrbáčův hlas jako pád trůnu. Znělo to fanfárou. Filipa div nebrečela zuřivou radostí. Všechny znala, některým by láskyplně položila i provaz na krk. V tom okamžiku se stalo něco, s čím nikdo nepočítal. Padl výstřel. První z pronikavé série, která následovala a zalomcovala obcí. Ozvěna narážela na štíty a střechy jako dunivý gong. Kapela právě začala znovu muzikantit, výstřely promíchaly hudebníkům melodii, rozkouskovaně končili, jako když vyplivne flašinet. Ani Picin nevěděl, co se stalo. Mezi lidmi začalo běžet několik kusů dobytka. Dalo se čekat, že ženské budou křičet. Rachocení flinty neumlkalo. Až po pátém výstřelu nastala několikavteřinová pauza. Od autobusu už utíkali milicionáři. Měli v dlaních pušky. Běželi po zvuku. V poklusu odjížděli. Domnívali se, že rány padají za největšími zelenými vraty. Picin vyběhl před kancelář, klopytal za nimi. Několik místních za hrbáčem. Ostatní zůstali zkoprněle u chlévů.

„Ano, ke Konvovi!“ hulákal Picin.

„Ke Konvalinkovi!“

Prásk, prásk, prásk, prásk... Podobalo se to Verdunu.

Výstřely zněly pravidelně, dalo se rozpoznat, kdy střelec nabíjí. Dobytek bučel a jančil, učitel kamsi cpal školní děti. Vojácků v kanceláři se to netýkalo, nesloužili u zbraní, byli spojaři. Stáli v okně, měli otevřené pusu.

Milicionáři už byli u pevných zavřených vrat, tloukli, zevnitř se nic neozvalo.

„Bylo to tady?“

„Bylo to tady!“

„Votevřte! Ménem zákona!“

Bouchali do vrat pěstmi i puškami. Kopou do prken. „Konvalinko!“ ječel Picin, vzrušený otevřenou srážkou. „Vyprdni se na blbý trucey! Na sabotáž je kriminál.

Slyšíš? Votevři barák....!“

Piclo pár dalších tlumených ran, zdálo se, že střílí ve sklepě. A cosi žuchlo.

„Konvo, darebáku, co morduješ?“ Hrbáč směšnou silou zatřásl vraty. Jeden z milice začal šplhat přes zeď.

„Rudlo, bacha!“ křičeli na dělníka. Byl mladý a obratný. Skočil do dvora a nejdřív otevřel ostatním. A pak se teprve otočil a rozhlížel. Uviděli Ambrože, byl to Konvalinkův čeledín, od dětství mu v hlavě přeskakovalo. O třídním boji věděl belu. Usmíval se na funusech i svatbách. Stál nehnutě na zápraží, chvěl se mu celý obličej.

„Ambro, kde je Konvalinka? Co to bylo za střílečku?“ Po poslední ráně už plulo prostranným dvorem ticho.

Několik milicionářů se rozběhlo ke chlévu. Před všemi Picin. Bázlivější zůstali stát na prahu.

„Aby po vás, chlapi, neflákl!“ nabádali k bdělosti.

„Kdo ví, kam s flintou zalezl?!“

Na prahu maštalí ohromením neovládli obličej, naráz v nich měli hrůzu.

Na slámě zalité krví leželo několik tun zmasakrovaného masa. Mezi dojnicemi i dvě telata s nozdrami roztráštěnými ranou sekery. Močůvkové stružky přetékal krví. Vlahý pach zabíjení zahltil mužům nosní sliznice. Některá dobytčata poulila na milicionáře doposud žijící oči. Svalstvo bernské jalovice napínala předsmrtná křeč.

Zvíře se pokusilo vstát, našponovalo obě přední, zřítilo se na šíj a páteř. Purpurová krev obtékala pušku na cihlové dlážce, Konvalinka ležel na břichu, krk měl skoro utržený, v ráně svítily bílé obratle obnažené do půli zad. Jeho lidská krev se mísila s krví zvířat i s močůvkou. Klouzala po cihlové dlažbě jako hebounký karmínový vějíř.

„Páni...!“ vyrazil ohromeně vrásčitý milicionář. Viditelně se třásl. „No... páni...!“

Tragédie se milicionářů dotkla, padal na ně krov, zdi dvora, olověná obloha zduřelá zlobou.

„Bandita chcípl jako bandita,“ pískal dřavými plícemi Picin.

„Nerouhej se!“ okřikl ho někdo. „Nech mrtvýho, Picine!“

Křížovali se. Filipa se nepokřížovala. Ale i jí děs rozevřel sanice. Nečekala, nečekali toto gesto.

Za jejími zády stáli dva milicionáři, nesli na předloktích postroje. Přece jenom je našli v Šabatkově stavení. Šabatka mezi lidmi nebyl.

„No nazdar,“ řekl jeden z rekvírovací dvojice. Položil postroje ke zdi. Jako by najednou pálily.

„Koně nezabil,“ hlásil kdosi. „Koně nechal.“ „Koně nezabil!“ Dav se pohnul do sousední maštale. Na vranících byly položeny vyglancované postroje.

(PROCHÁZKA, J.: *Svatá noc*. Československý spisovatel, Praha 1991, s. 91–93.)

MOŽNÉ OTÁZKY:

Charakterizujte osobu Picina a jeho vztah ke Konvalinkovi (a ostatním zemědělcům).

Objasněte důvody, které vedly Konvalinku k tomuto činu.

Zkuste vysvětlit, proč sedlák Konvalinka ušetřil život svých koní.

Proč se v souvislosti s Konvalinkovým činem hovoří o sabotáži?

Jakou roli plnily při ustájení dobytka Lidové milice?

SPOLEČNÉ USTÁJENÍ

Jednotná zemědělská družstva měla několik stupňů: 1. a 2. stupeň spočíval ve vzájemné kooperaci prací mezi jeho členy, ale výsledky práce se dělily podle vkladu půdy a hospodářům zůstávalo dispoziční právo k půdě. Teprve družstvo 3. stupně se přibližovalo sovětskému kolchozu tím, že členové ztráceli dispoziční právo k půdě a odměny byly stanoveny bez vztahu k vložené půdě. Symbolem společného vlastnictví se stalo ustájení dobytka a budování společných kravínů. Tím se ovšem vesničané vzdávali svého rodového majetku, který tvořil jeden z pilířů jejich identity a integrity. Vazbu na majetek nelze ovšem interpretovat v tradičním liberálním ani socialistickém slova smyslu. Klasická liberální (ale i socialistická) perspektiva věcem („statkům“) přisuzuje konkrétní hodnotu vyjádřenou pomocí ekonomických nástrojů. Tradiční selské pojetí vztahu k majetku obsahuje kromě této „modernistické“ intence vlastnictví jako manipulace i mystický prvek sounáležitosti. Majetek není pouze objekt manipulace, ale zároveň svěřený dar, který je třeba zvelebovat. Přední historik venkova František Kutnar k tomu poznamenává: „Statek není pouhým mrtvým majetkem, prostým dědictvím, ale něčím, co jest třeba jako vlastnictví stále prací vydobývat a zasluhovat.“ Kolektivizace tak není útok pouze na sociální strukturu vesnice, ale zároveň na její primární mentální kód, na samou podstatu její identity.

(Zdroj: KUTNAR, F.: *Sociálně myšlenková tvářnost obrozenského lidu: trojí pohled na český obrozenský lid jako příspěvek k jeho duchovním dějinám*. Historický klub, Praha 1948.)

PROCHÁZKA, J.: *Svatá noc*. Československý spisovatel, Praha 1991.

JAN PROCHÁZKA (1929–1971)

Pocházel z rodiny hospodáře. Po studiu na Vyšší rolnické škole v Olomouci nastoupil jako vedoucí Státního statku mládeže v Ondrášově na Bruntálsku. V průběhu 50. let pracoval v Praze na Ústředním výboru Československého svazu mládeže v zemědělském oddělení, kde organizoval brigády mládeže. V 60. letech začal působit jako scenárista a dramaturg ve filmových studiích Barrandov. Po celou dobu byl velice aktivní v KSČ, působil v řadě funkcí. Na sklonku 60. let se aktivně zapojil do reformního procesu. Je autorem řady próz z venkovského prostředí (*Zelené obzory, Ať žije republika, Svata noc, Kočár do Vídně* apod.), z nichž velká část byla zfilmována (v přátelské spolupráci s režisérem Karlem Kachyňou).

SVATÁ NOC

Dějištěm baladické novely *Svatá noc* je jihomoravská vesnice Týnec od podzimu do Vánoc roku 1950. Poklidný průběh svodu hospodářského zvířectva do družstevních stájí vonících novotou náhle přeruší několik výstřelů. Přizvaným milicionářům se spolu s předsedou družstva Picinem naskytne na prahu maštalí sedláka Konvalinky hrůzný pohled na bezvládné tělo hospodáře. Opodál naposledy vydechují kusy šlechtěného hovězího dobytka. Právě tehdy se vrací domů dcera tragicky zemřelého hospodáře, bývalá jeptiška, jejíž klášter komunistický režim zrušil. „Slečna“ zůstane na statku sama s bláznivým čeledínem Ambrožem a přijme zaměstnání v místním družstvu. Napětí mezi hrdou „Slechnou“ a fanatickým předsedou družstva Picinem vyvrcholí o Vánocích, kdy se „Slečna“ rozhodne jet podle tradice na ozdobených saních na půlnoční mši. Ke „Slečně“ se přidají vesničané, kteří využijí této situace k odporu vůči předsedovi JZD. Vesnice se ocitne v náboženském vzrušení. Tou dobou umírá družka předsedy JZD, Filipa. Picina její smrt zasáhne natolik, že se dopustí zločinu a bez rozmyslu zastřelí jednoho ze svých dlouholetých nepřátel na vesnici. Ani „Slečna“ neunikne následkům, kvůli svému „přechinu“ je vystavena tvrdé represí, jíž nakonec podlehne... Baladický příběh rámovaný bělostným sněhem i špinavým blátem názorně ukazuje rozvrat přirozeného řádu a jeho kruté důsledky pro venkovskou společnost.

SLOVNÍČEK

„*Ajznpožácká*“ – železničářská.

Kulak – původně označení pro vrstvu zámožnějších samostatných zemědělců v Rusku, která se postupně vytvořila v souvislosti se Stolypinovou agrární reformou po roce 1906. Nastavením výhodných půjček a dalších úlev pro širší vrstvy rolníků se měl zajistit růst jejich hospodářství a tím i přispět k celkové ekonomické stabilizaci země. Spolu s tím prosadil Stolypin i zákony umožňující rolníkům vystoupit z tradiční občiny i s půdou. Cílem Stolypinovy zemědělské politiky bylo vytvořit v poměrně krátkém čase síť nezávislých a konkurenceschopných soukromých podniků s dostatečným půdním fondem, a to při zachování velkostatků. Za první světové války mnozí z těchto svobodných hospodářů snadno zbohatli a již v průběhu revoluce byli charakterizováni jako vesničtí lichváři a vydřiduši. Po uklidnění revolučního dění, občanské válce v Rusku a po překlenutí největších hospodářských obtíží došlo alespoň k částečnému obnovení tržních mechanismů na vesnici. V průběhu sovětského NEPu (1921–1929) se tato vrstva více než dvou a půl milionu svobodných hospodářů stala významným dodavatelem potravin na domácí trh. Se zahájením hlavní vlny kolektivizace na konci dvacátých let 20. století nařídil Stalin jejich ekonomickou i fyzickou likvidaci. V praxi jim byla odebrána půda, ztratili veškerá občanská práva („novodobí otroci“) a statisíce z nich byly deportovány na Sibiř a do dalších odlehlých a nehostinných částí země (ruská tajga, tundra) téměř na jistou smrt. Nemalá část z nich skončila v ruských gulazích a „kontrarevolucionáři“ z řad kulactva byli postříleni. Příným důsledkem politiky tzv. rozkulačování se stal státem organizovaný hladomor (1932–1933), který si vyžádal více než šest milionů obětí.

Milicionář – příslušník ozbrojené složky (Lidové milice) KSČ vytvořené (1948) z řad dělníků při závodech a továrnách. Lidové milice měly především zajišťovat ochranu národních podniků a sloužit komunistické straně k udržování veřejného pořádku při různých příležitostech v případě potřeby.

Svod – společné ustájení hospodářského zvířectva v družstevních stájích.

Živý inventář – soupis hospodářského zvířectva.